e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

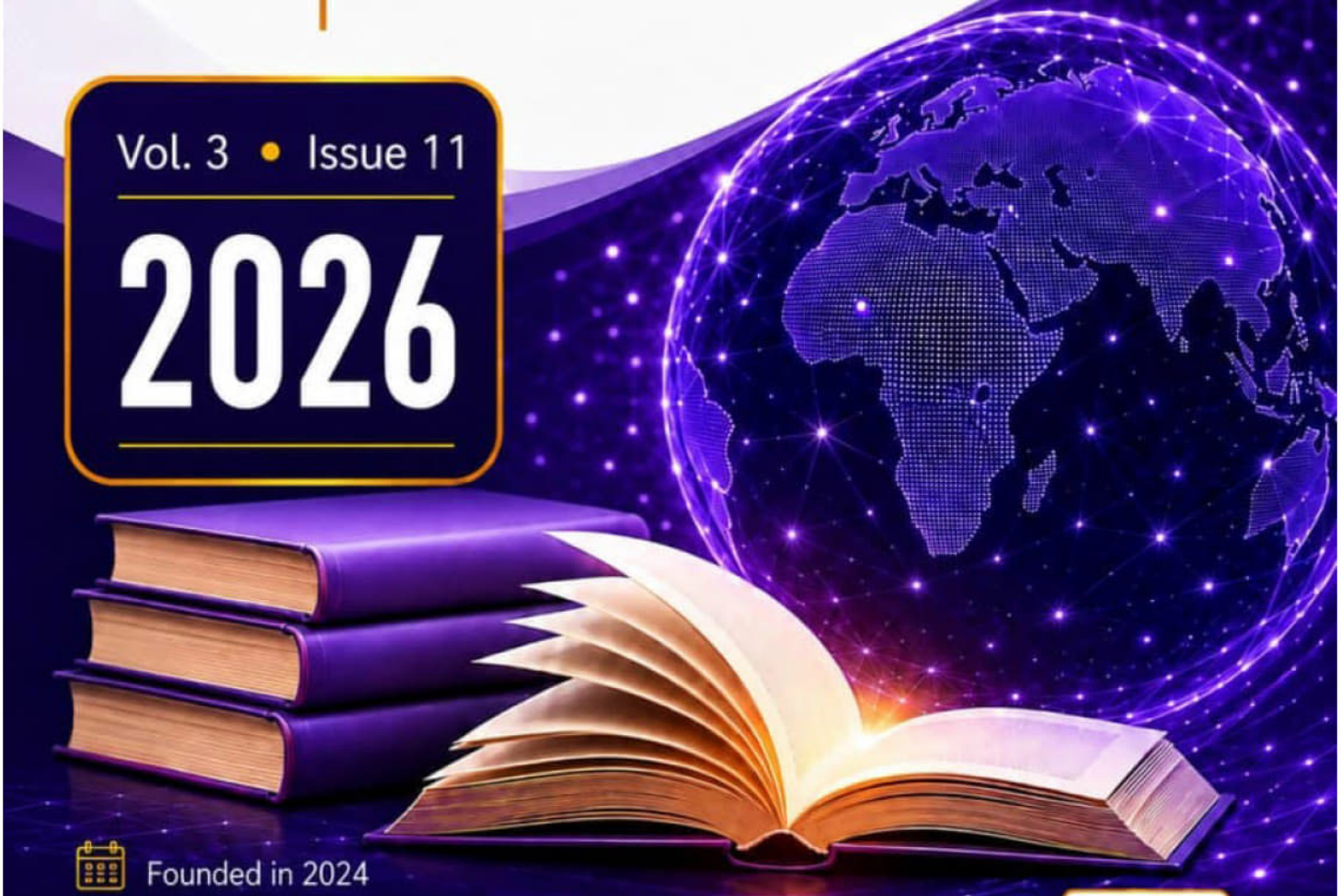
# IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026



Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

**ISSN 3060-5059 (Online)**
*Article / Original paper* https://doi.org/10.67227/4a4fj656

# INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK LOGOPEDLARNI KASBIY TAYYORLASHNING KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVI

**Abidova Nilufar Zakirovna**
Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, professor, DSc.
**e-mail:** nilufar1976@list.ru **ORCID**: https://orcid.org/0000-0003-2288-5682

**Annotatsiya.**
Mazkur maqolada bo'lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasini rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti masalalari o'rganilgan. Shu bilan birgalikda, inklyuziv ta'limga tayyorlik va inklyuziv kompetensiyaning tarkibiy qismlari bayon etilgan, inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish uchun zarur bo'lgan motivlarning mazmuni va yondashuvlar tahlil qilingan.
**Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, kognitiv kompetensiya, ijtimoiy motivlar, kognitiv motivlar, pedagogik motivlar, inklyuziv kompetensiya, refleksiv kompetensiya.

# КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ЛОГОПЕДОВ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

**Абидова Нилуфар Закировна**
Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, профессор, (DSc).

**Аннотация.**
В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты развития инклюзивной компетентности будущих логопедов. Наряду с этим раскрываются вопросы готовности к инклюзивному образованию и структурные компоненты инклюзивной компетентности, анализируются содержание мотивов и подходы, необходимые для эффективного осуществления педагогической деятельности в условиях инклюзивного образования.
**Ключевые слова:** инклюзивное образование, когнитивная компетентность, социальные мотивы, когнитивные мотивы, педагогические мотивы, инклюзивная компетентность, рефлексивная компетентность.

# A COMPETENCY-BASED APPROACH TO THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPEECH THERAPISTS IN INCLUSIVE EDUCATION SETTINGS

**Abidova Nilufar Zakirovna**
National Pedagogical University of Uzbekistan named after Nizami, Professor, Doctor of Science (DSc).

**Abstract.**
This article examines the theoretical and practical aspects of developing inclusive competence among future speech therapists. It also describes readiness for inclusive education and the structural components of inclusive competence, and analyzes the content of motivations and approaches necessary for the effective implementation of pedagogical activities in inclusive educational settings.
**Keywords:** inclusive education, cognitive competence, social motives, cognitive motives, pedagogical motives, inclusive competence, reflective competence.

**Kirish**. Milliy ta'lim tizimiga inklyuziv yondashuvni joriy etish sharoitida bo'lajak logopedlarning shaxsiy va kasbiy fazilatlariga qo'yiladigan talablar o'zgarib bormoqda. Bugungi kunda logopedning roli inklyuziv ta'lim muvaffaqiyatining hal qiluvchi omillaridan biri hisoblanadi. Shu bois bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash inklyuziya jarayonining muvaffaqiyatini ta'minlashning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Bo'lajak logopedlarning inklyuziv ta'limga tayyorgarligi — alohida ta'lim ehtiyojlari (ATE) bo'lgan bolalarni o'qitishni amalga oshirishga ijobiy munosabat, integrativ shaxsiy ta'lim, shuningdek, bunday bolalarning o'ziga xos xususiyatlari va ular bilan ishlash usullari haqidagi tasavvurlarning mavjudligini bildiradi [3].

**ADABIYOTLAR TAHLILI**

Inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak logopedlarni kasbiy tayyorlash masalasi pedagogika fanida kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy tayyorgarlik, pedagogik motivatsiya va alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar bilan ishlashga oid bilim hamda ko'nikmalarni rivojlantirish bilan uzviy bog'liq holda o'rganiladi. Mazkur yo'nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlarda bo'lajak mutaxassislarning inklyuziv ta'lim muhitida samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan shaxsiy, nazariy va amaliy tayyorgarlikning tarkibiy qismlarini aniqlashga alohida e'tibor qaratilgan. Xususan, A. D. Goneyev va E. G. Samarseva tadqiqotlarida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni amalga oshirishga bo'lajak pedagoglarni tayyorlash muammosi yoritilgan. Mualliflar yondashuvida kasbiy tayyorgarlikning shaxsiy-mazmuniy, kognitiv va texnologik tarkibiy qismlarini o'zaro uyg'un rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi [2, 341–345-b.]. Ushbu yondashuv bo'lajak logopedlarni tayyorlashda nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda, ularni amaliy pedagogik

vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini shakllantirish zarurligini ko‘rsatadi.

N. F. Radionova va V. A. Kozyrev tomonidan ishlab chiqilgan kompetensiyaviy yondashuvga oid qarashlar pedagogik ta’lim mazmunini kasbiy faoliyat talablariga muvofiq tashkil etish masalasini asoslashga xizmat qiladi. Mazkur yondashuv doirasida mutaxassisning kasbiy tayyorgarligi faqat muayyan bilimlar majmuini egallashi bilan cheklanmay, ularni pedagogik vazifalarni hal etishda mustaqil va samarali qo‘llay olish qobiliyati bilan ham belgilanadi [3]. Bu fikr bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega, chunki logoped turli ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi, korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni rejalashtirishi va ta’lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan hamkorlik qilishi lozim. Shunday qilib, kompetensiyaviy yondashuv bo‘lajak mutaxassislarning nazariy tayyorgarligi va kasbiy faoliyatga oid amaliy imkoniyatlarini yagona tizimda rivojlantirish uchun metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

E. N. Koreneva va M. N. Kireyevning ilmiy ishlarida kasbiy tayyorgarlik tushunchasi hamda uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Mualliflar tomonidan ko‘rib chiqilgan yondashuvlar kasbiy tayyorgarlikni mutaxassisning o‘z vazifalarini bajarishga tayyorligi va kasbiy faoliyat talablariga muvofiq harakat qilish imkoniyati bilan bog‘liq holda anglashga yordam beradi [4, 74–76-b.]. Inklyuziv ta’lim sharoitida ushbu masala yanada murakkab mazmun kasb etadi, chunki pedagogdan ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularning ehtiyojlariga mos pedagogik usullarni tanlash va rivojlanish uchun qulay muhit yaratish talab etiladi. Logopedlarning kasbiy tayyorgarligini o‘rganishda mazkur jihatlarni hisobga olish ularning inklyuziv muhitdagi funksional vazifalarini belgilash imkonini beradi.

E. G. Samarsevaning maktabgacha yoshdagi bolalarni inklyuziv ta’limga jalb etishga bo‘lajak pedagoglarni kasbiy tayyorlash masalasiga bag‘ishlangan tadqiqotida mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini shakllantirish muammosi alohida o‘rin egallaydi [5]. Ushbu yo‘nalishdagi izlanishlar bo‘lajak pedagoglarni inklyuziv ta’lim sharoitida ishlashga tayyorlash jarayonini maqsadli tashkil etish zarurligini ko‘rsatadi. Mazkur qarashlarni logopedlarni tayyorlash amaliyotiga tatbiq etish orqali bo‘lajak mutaxassislarda alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar bilan ishlashga doir bilimlarni, kasbiy faoliyat usullarini va individual yondashuvni rivojlantirish masalalarini izchil o‘rganish mumkin. Bunda umumiy pedagogik tayyorgarlik bilan bir qatorda, nutqiy rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va korreksion faoliyatni tegishli ravishda tashkil etish kompetensiyalarini shakllantirish muhimdir.

V. V. Xitryukning pedagoglarning inklyuziv ta’limga tayyorligidagi qadriyatlar jihatiga bag‘ishlangan tadqiqotida kasbiy faoliyatga tayyorgarlikning qadriyatlarga asoslangan tomoniga e’tibor qaratilgan [6, 102–110-b.]. Ushbu yondashuv inklyuziv ta’limda pedagogning kasbiy bilimlari va amaliy ko‘nikmalari bilan bir qatorda, uning alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga munosabati, insonparvarlik tamoyillariga sodiqligi va har bir bolaning ta’lim olish imkoniyatlarini e’tirof etishi ham muhimligini anglatadi. Bo‘lajak logopedlarni kasbiy tayyorlashda mazkur jihatlar alohida ahamiyatga ega, chunki mutaxassisning qadriyat yo‘nalishlari uning bolalar, ota-onalar va boshqa pedagoglar bilan munosabatlariga, shuningdek, kasbiy qarorlar qabul qilishiga ta’sir ko‘rsatadi. Demak, inklyuziv kompetensiyani shakllantirish jarayonida kasbiy bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish bilan bir qatorda, ijobiy munosabat, mas’uliyat va insonparvarlik qadriyatlarini mustahkamlash ham zarur.

S. G. Shpilevaya tadqiqotida boshlang‘ich maktabda integratsiyalashgan ta’limni amalga oshirishga talabalarni tayyorlash masalasi o‘rganilgan. Muallifning yondashuvida bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini shakllantirish muhim ilmiy-amaliy muammo sifatida qaraladi [7]. Ushbu yo‘nalishdagi qarashlar inklyuziv ta’lim jarayonida pedagogning loyihalash, konstruktiv faoliyatni tashkil etish, muloqotga kirishish va pedagogik vaziyatlarni oldindan baholash qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligini asoslashda muhimdir. Logopedlarning kasbiy faoliyatida ham mazkur kompetensiyalar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Jumladan, bolaning individual ta’lim ehtiyojlarini aniqlash, korreksion mashg‘ulotlarni rejalashtirish, ta’lim jarayonidagi o‘zgarishlarni kuzatish va tegishli pedagogik yechimlarni tanlash kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismlaridir.

Y. V. Shumilovskayaning inklyuziv ta’lim sharoitida o‘quvchilar bilan ishlashga bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashga bag‘ishlangan tadqiqotida inklyuziv kompetensiyaning motivatsion, kognitiv, ijodiy va faoliyatga oid tarkibiy qismlari ajratib ko‘rsatilgan [8]. Mazkur tasnif bo‘lajak mutaxassisning inklyuziv ta’limga nisbatan ijobiy munosabati, zarur bilimlarni egallashi, ijodiy yondashuvi va amaliy faoliyatni amalga oshirish qobiliyatini o‘zaro bog‘liq holda rivojlantirish muhimligini ko‘rsatadi. Ushbu fikrlar logopedlarni tayyorlash jarayonida ham ahamiyatlidir, chunki turli nutqiy va rivojlanish xususiyatlariga ega bolalar bilan ishlash mutaxassisdan moslashuvchan metodlarni tanlashni, pedagogik vaziyatga muvofiq qaror qabul qilishni va o‘z faoliyatini muntazam takomillashtirib borishni talab etadi.

N. Abidovaning inklyuziv ta’lim muhitini shakllantirishga bag‘ishlangan ilmiy ishida alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun qulay ta’lim sharoitlarini yaratish masalasi yoritilgan [1]. Mazkur manba inklyuziv muhitni tashkil etish va bolalarning ta’lim jarayonida ishtirokini ta’minlash masalalarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Muallifning bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasiga oid qarashlarida ushbu kompetensiya kasbiy funksiyalarni bajarish qobiliyati bilan bog‘lanadi. Inklyuziv kompetensiya esa motivatsion, kognitiv, refleksiv va operatsion tarkibiy qismlar orqali izohlanadi. Motivatsion komponent mutaxassisning kasbiy qadriyatlari, ehtiyojlari va faoliyatga undovchi omillarini qamrab olsa, kognitiv komponent inklyuziv ta’limni amalga oshirish uchun zarur bilimlar tizimini ifodalaydi. Refleksiv komponent o‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyatini, operatsion komponent esa diagnostik, prognostik, konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ, texnologik, korreksion hamda tadqiqot faoliyatlarini bajarish imkoniyatini anglatadi. Bunday yondashuv bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasini yaxlit tizim sifatida o‘rganish uchun nazariy asos yaratadi.

**METODOLOGIYA**

Mazkur maqolada inklyuziv ta’lim sharoitida bo‘lajak logopedlarni kasbiy tayyorlashning kompetensiyaviy

ISSN 3060-5059 (Online)

yondashuviga oid ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, tahlil qilish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, inklyuziv kompetensiyaning tarkibiy qismlarini aniqlashda qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv hamda tarkibiy-funksional tahlil usullari qo‘llanildi. Ushbu metodlar motivatsion, kognitiv, refleksiv va operatsion kompetensiyalarning mazmunini ochib berish hamda ularning bo‘lajak logopedlar kasbiy tayyorgarligidagi o‘zaro bog‘liqligini asoslashga xizmat qildi.

**NATIJALAR**

Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasi biz tomonidan ta’lim oluvchilarning ta’lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarni umumta’lim muassasasi muhitiga kiritishni ta’minlaydigan, bo‘lajak logopedlarning inklyuziv ta’lim jarayonida kasbiy funksiyalarni bajarish, rivojlanish va o‘zini o‘zi rivojlantirish uchun sharoit yaratish kabi qobiliyatlarini belgilaydigan integral shaxsiy ta’lim sifatida tushuniladi.

Faoliyat mazmuni va uni amalga oshirish usullarining farqiga asoslanib, inklyuziv kompetensiya tarkibida biz asosiy mazmuniy va funksional kompetensiyalarni aniqladik. Tadqiqotimiz doirasida biz bo‘lajak logopedlarning shaxsiy ongiga singgan, subyektiv tajribasiga aylangan, turli kasbiy vazifalarni hal qilishda pedagogik faoliyatning har xil turlarida qo‘llaniladigan bilim, ko‘nikma va malakalar tizimiga ega bo‘lishini asosiy kompetensiyalar sifatida tushunamiz. Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasi tarkibiga motivatsion, kognitiv, refleksiv va asosiy operatsion kompetensiyalar kiradi. Biz ularni bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasining tarkibiy qismlari sifatida ko‘rib chiqamiz.

Inklyuziv kompetensiyaning bir qismi bo‘lgan asosiy mazmuniy kompetensiyalar inklyuziv ta’lim muhitida kasbiy faoliyat mazmunini tushunish qobiliyati sifatida talqin qilinishi mumkin. Ularga quyidagilar kiradi: motivatsion, kognitiv va refleksiv kompetensiyalar.

Asosiy operatsion kompetensiyalar inklyuziv kompetensiyaning funksional sohasini tavsiflaydi va o‘quv jarayonida muayyan kasbiy vazifalarni bajarish qobiliyati sifatida belgilanadi. Ular quyidagilardan iborat: diagnostik, prognostik, konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ, texnologik, korreksion va tadqiqotchilik kompetensiyalari.

Asosiy mazmuniy va operatsion kompetensiyalar o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilib, biz asosiy mazmuniy kompetensiyalar har bir asosiy operatsion kompetensiya uchun asos bo‘ladi, degan xulosaga keldik.

Tizimli va funksional tahlil muayyan kasbiy kompetensiyalarning o‘ziga xos xususiyatlarini maqsadli ravishda ochib berishga imkon beradi. Endi inklyuziv kompetensiya tarkibiga kiritilgan har bir asosiy kompetensiyani batafsil ko‘rib chiqamiz.

Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasining motivatsion komponenti motivatsion asosiy kompetensiyani o‘z ichiga oladi. Motivatsion kompetensiya logoped shaxsining yo‘nalishini, motivlari, ehtiyojlari va qadriyatlari tizimini o‘z ichiga oladi, kasbiy kompetensiyani belgilovchi va uni muvaffaqiyatli shakllantirish omili sifatida namoyon bo‘ladi. Motivatsion kompetensiyaning shakllanish darajasi kasbiy kompetensiyaning boshqa tarkibiy qismlarining rivojlanishiga ta’sir qiladi.

Inklyuziv kompetensiyaning bir qismi bo‘lgan motivatsion kompetensiya — inklyuziv ta’limning maqsad va vazifalariga mos keladigan qadriyatlar, ehtiyojlar va motivlar to‘plami asosida o‘zini muayyan kasbiy harakatlarni bajarishga undash qobiliyati bo‘lib, gumanistik qadriyat yo‘nalishlarini, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarni normal rivojlanayotgan bolalar muhitiga kiritish sharoitida pedagogik faoliyatni amalga oshirishga ijobiy munosabatni o‘z ichiga oladi. Bu maqsadlar inklyuziv ta’limni amalga oshirishga qaratilgan.

Ushbu kompetensiya uchun eng muhimi logoped shaxsining yo‘nalishi hisoblanadi. Bu, birinchidan, shaxsning umumiy gumanistik yo‘nalishi, ikkinchidan, turli xil ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalar bilan inklyuziv ta’lim sharoitida kasbiy faoliyatni amalga oshirishga ijobiy munosabat, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirish uchun inklyuziv ta’limning ahamiyatini tushunish, uni chuqur anglash va gumanistik salohiyatdan iborat.

Inklyuziv ta’lim sharoitida pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish uchun u turli guruhlarning motivlariga asoslanishi kerak. Motivatsiya turlaridan biriga (faqat ushbu faoliyatning ijtimoiy ahamiyatiga yoki o‘zini o‘zi tasdiqlashga) ustuvor e’tibor qaratish maqbul emas, chunki bu holda logopedning to‘liq fidoyiligi va bolalarning ishonchi ta’minlanmaydi.

Ijtimoiy motivlar guruhiga quyidagilar kiradi: ta’lim tizimini demokratlashtirish va insonparvarlashtirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri — alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan shaxslarni inklyuziv ta’limga jalb qilish; ularning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuviga ko‘maklashish; turli xil ta’lim ehtiyojlariga ega bolalarni birgalikda o‘qitish bilan bog‘liq holda jamoatchilik fikridagi o‘zgarishlarga ta’sir qilish imkoniyati; mahalliy ta’lim sifatini oshirishga qo‘shilgan haqiqiy hissa va boshqalar.

Kognitiv motivlar guruhiga quyidagilar kiradi: rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning turli toifalariga xos xususiyatlar bilan bog‘liq yangi bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash orqali kasbiy, intellektual va madaniy o‘sish imkoniyati; turli toifadagi bolalar bilan ishlash usullari va texnologiyalarini o‘zlashtirish; pedagogik faoliyatni amalga oshirishning innovatsion texnologiyalarini o‘rganish; turli xil ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarni birgalikda o‘qitish jarayonini tashkil etish.

Pedagogik motivlarning kichik guruhi quyidagilardan iborat: bolalarning ta’lim va tarbiyasini insonparvarlashtirishga hissa qo‘shish imkoniyati; bolalar va ularning ota-onalari bilan muloqot qilish zarurati; har bir bolaning shaxsiyatiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va uning samarali rivojlanishini ta’minlash uchun sharoit yaratish imkoniyati.

Shaxsiy rivojlanish va o‘zini o‘zi tasdiqlash motivlari logopedning shaxsiyati va faoliyati bilan bog‘liq: har qanday vaziyatda o‘zini nazorat qilish zarurati; o‘z faoliyatiga ijodiy yondashuvni namoyon etish imkoniyati; pedagogik jarayon davomida yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengish va shaxsiy o‘zini o‘zi takomillashtirish zarurati. Ushbu guruh motivlari o‘quvchining shaxsiyati hisobiga o‘zini o‘zi tasdiqlash holatida salbiy ma’noga ega bo‘lishi ham mumkin.

ISSN 3060-5059 (Online)

**MUHOKAMA**

Bo‘lajak mutaxassisning inklyuziv kompetensiyasining kognitiv komponenti kognitiv kompetensiyani o‘z ichiga oladi. Kognitiv kompetensiya pedagogik faoliyat haqidagi tasavvurlarning yaxlitligini ta’minlaydi, shaxsning bilish faolligini oshiradi, kognitiv tajriba tarkibiy qismlarini rivojlantirish va boyitishga yordam beradi hamda muayyan nazariy va amaliy muammolarni hal qilish uchun zarur vaqtda ma’lumotni idrok etish, ongda qayta ishlash, xotirada saqlash va qayta tiklash qobiliyati sifatida tavsiflanadi.

Inklyuziv kompetensiyaning bir qismi bo‘lgan kognitiv kompetensiya — bu inklyuziv ta’limni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim va kognitiv faoliyat tajribasi tizimi asosida pedagogik fikrlash qobiliyatidir.

Ushbu asosiy kompetensiya ilmiy, kasbiy va pedagogik bilimlarga asoslanadi:

- alohida ta’lim sohasidagi innovatsion integratsiya jarayonlari;
- shaxsni rivojlantirish asoslari;
- ta’lim va tarbiyaning pedagogik-psixologik asoslari;
- turli xil rivojlanish buzilishlari bo‘lgan o‘quvchilarning anatomik-fiziologik, yoshga oid, psixologik va individual xususiyatlari;
- o‘quvchilarning o‘zini o‘zi rivojlantirish jarayonini pedagogik boshqarish asoslari, faoliyatning barcha mumkin bo‘lgan sohalarida o‘zini ijobiy anglashni rag‘batlantirish;
- rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan shaxs va jamiyat o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning asosiy xususiyatlari.

Kompetensiyaviy yondashuv kontekstida bilim nafaqat ma’lumot sifatida, balki insonning o‘z tajribasi orqali shakllangan, tushunish shaklida namoyon bo‘ladigan dunyoqarashi sifatida belgilanadi. An’anaviy bilimlardan farqli o‘laroq, bunday bilimlar ko‘proq moslashuvchanligi bilan ajralib turadi. Kompetensiyaviy yondashuvni ishlab chiquvchilarga ko‘ra, hozirgi vaqtda bilimga ega bo‘lishdan ko‘ra, uni qayta ishlash va amaliy faoliyatda qo‘llash muhimroqdir, chunki insoniyat tomonidan yaratilgan ulkan ma’lumotlar zaxirasidan istalgan vaqtda kerakli bilimlarni topish va tanlash imkoniyati mavjud [1].

Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasining refleksiv komponenti refleksiv kompetensiyani o‘z ichiga oladi.

Refleksiv kompetensiya logopedning o‘z faoliyati asoslarini tushunish qobiliyatida namoyon bo‘ladi. Bu jarayonda uning qobiliyatlari va shaxsiy yutuqlari qayta baholanadi, kasbiy harakatlari natijalarini ongli ravishda nazorat qilish hamda haqiqiy pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish mumkin bo‘ladi. Refleksiv kompetensiya logopedga o‘zini o‘zi bilish, o‘zini o‘zi boshqarish va o‘z shaxsiyatini rivojlantirish imkonini beradi.

Inklyuziv kompetensiya tizimining bir qismi bo‘lgan refleksiv kompetensiya — bu inklyuziv ta’limga tayyorgarlik jarayonida ta’lim va kasbiy faoliyatni, shuningdek, inklyuziv ta’limdagi kasbiy faoliyatni refleksiv tahlil qilish qobiliyatidir. U quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- inklyuziv ta’lim g‘oyalarini amalga oshirish tajribasini, o‘zining ta’lim va kasbiy faoliyatini hamda hamkasblarining tajribasini tahlil qilish;
- inklyuziv ta’limning turli pedagogik vaziyatlarida optimal yechimni tanlash;
- o‘zining o‘quv va kasbiy faoliyati natijalarini adekvat baholash, xatolarini payqash va ularni tuzatishga intilish qobiliyati;
- kasbiy va shaxsiy o‘sishga bo‘lgan ehtiyoj hamda o‘zining inklyuziv kompetensiyasi darajasini oshirish.

Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasining operatsion komponenti operatsion asosiy kompetensiyalarni — pedagogik jarayonda inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli amalga oshirish, mustaqil pedagogik vazifalarni bajarish, qidiruv va tadqiqot faoliyatini amalga oshirish, yuzaga keladigan pedagogik vaziyatlarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan o‘zlashtirilgan pedagogik faoliyat usullari va tajribasini ifodalovchi aniq kasbiy vazifalarni bajarish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Inklyuziv kompetensiyaning funksional sohasi operatsion asosiy kompetensiyalar tizimi bilan ifodalanadi:

- Diagnostik — o‘quvchilar jamoasining rivojlanish darajasi, shaxsning rivojlanishi, alohida o‘quvchilarni o‘qitish va tarbiyalash, umuman, pedagogik jarayonning holati hamda uning alohida bosqichlarida inklyuziv ta’lim jarayoniga to‘g‘ri tashxis qo‘yish qobiliyati;
- Prognostik — inklyuziv ta’limda muayyan pedagogik harakatlar natijalarini bashorat qilish qobiliyati;
- Konstruktiv — inklyuziv ta’lim muhitida pedagogik faoliyatni diagnostika ma’lumotlariga mos maqsadlarni belgilash, o‘quvchilarning turli xil ta’lim ehtiyojlarini hisobga olish hamda turli shakl, usul va vositalardan foydalangan holda pedagogik faoliyatni malakali rejalashtirish orqali tashkil etish qobiliyati;
- Tashkiliy — inklyuziv o‘quv muhitida pedagogik faoliyatni tashkil etish, kasbiy faoliyatda shaxsiy yondashuvni ijodiy qo‘llash (masalan, individual ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha o‘qitish) qobiliyati;
- Kommunikativ — inklyuziv ta’limni samarali amalga oshirishga hissa qo‘shadigan pedagogik jarayon subyektlari bilan konstruktiv munosabatlarni o‘rnatish qobiliyati;
- Texnologik — turli xil ta’lim ehtiyojlari va rivojlanish buzilishlari bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta’lim usullari va texnologiyalarini amalga oshirish qobiliyati;
- Korreksion — oraliq va yakuniy diagnostika natijalarini hisobga olgan holda pedagogik jarayonning borishini har qanday bosqichda korreksiya qilish qobiliyati;
- Tadqiqotchilik — pedagogik hodisalarni o‘rganish, tahlil qilish va tajriba-sinov ishlarini o‘tkazish qobiliyati.

**XULOSA**

Inklyuziv kompetensiya tizimiga kiritilgan asosiy mazmuniy va operatsion kompetensiyalar mazmunini tahlil

**ISSN 3060-5059 (Online)**

qilish uni shakllantirishga qaratilgan o‘quv jarayonining natijalarini batafsilroq taqdim etish va natijada uni yanada samarali loyihalashtirish hamda amalga oshirish imkonini beradi. Inklyuziv kompetensiya tarkibida biz asosiy mazmuniy va operatsion kompetensiyalarni aniqladik. Inklyuziv kompetensiyaning bir qismi bo‘lgan asosiy mazmuniy kompetensiyalar inklyuziv ta’lim muhitida kasbiy faoliyat mazmunini tushunish qobiliyati sifatida talqin qilinishi mumkin. Ularga quyidagilar kiradi: motivatsion, kognitiv va refleksiv kompetensiyalar.

Asosiy operatsion kompetensiyalar inklyuziv kompetensiyaning funksional sohasini tavsiflaydi va o‘quv jarayonida muayyan kasbiy vazifalarni bajarish qobiliyati sifatida belgilanadi. Bo‘lajak logopedlarning inklyuziv kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni va tashkiliy shartlarini aniqlash ushbu hodisaning mohiyati, tuzilishi va xususiyatlarini o‘rganishni talab qiladi.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Abidova N. Creating an Inclusive Educational Environment for Children with Special Educational Needs // International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT). – 2020. – Vol. 20, No. 2. – P. 36–39.
2. Гонеев А. Д., Самарцева Е. Г. Проблема подготовки будущих педагогов к реализации инклюзивного образования детей с особыми образовательными потребностями // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2013. – № 4 (54). – С. 341–345. – URL: CyberLeninka, to‘liq matn (PDF). cyberleninka.ru
3. Компетентностный подход в педагогическом образовании : коллективная монография / В. А. Козырев [и др.] ; под ред. В. А. Козыревой и Н. Ф. Радионовой. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004. – 391, [1] с. – ISBN 5-8064-0824-8. – URL: Rossiya davlat kutubxonasi katalogi. Search RSL
4. Коренева Е. Н., Киреев М. Н. Понятие «профессиональная готовность» в научной литературе // Альманах современной науки и образования. – Тамбов: Грамота, 2012. – № 8 (63). – С. 74–76. – URL: «Грамота» nashriyoti, to‘liq matn (PDF). gramota.net
5. Самарцева Е. Г. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов к инклюзивному образованию детей дошкольного возраста : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. – Орёл, 2012. – 259 с. – URL: Dissertatsiya tavsifi, avtoreferat (PDF). disser.uz
6. Хитрюк В. В. Готовность педагогов к инклюзивному образованию: ценностный аспект // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: Педагогика и психология. – 2013. – № 4 (26). – С. 102–111. – URL: Bibliografik ma’lumot keltirilgan ilmiy nashr (PDF).
7. Шпилевая С. Г. Формирование готовности студентов к реализации интегрированного обучения в начальной школе : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. – Калининград, 1999. – URL: DisserCat, dissertatsiya tavsifi.
8. Шумиловская Ю. В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования : дис. … канд. пед. наук : 13.00.08. – Шуя, 2011. – 175 с. – URL: Rossiya davlat kutubxonasi katalogi. Search RSL